

373.31(082)

178 Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра педагогіки і психології

*ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
РЕФОРМУВАННЯ ШКОЛИ*

**Збірник наукових та науково-методичних праць
викладачів кафедри педагогіки і психології
Криворізького державного педагогічного університету**

Випуск 3

*Присвячено 75-річчю
Криворізького державного
педагогічного університету*

**Кривий Ріг
2005**

РОБОТА НАД СЛОВОМ, СЛОВОСПОЛУЧЕННЯМ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ "БУДОВА СЛОВА"

Савицька В. П.

У статті розглядається питання активізації словникового запасу молодших школярів фразеологічними сполуками. Визначаються шляхи їх ефективності застосування на уроках української мови під час вивчення різних тем, зокрема "Будова слова".

In the article are considered the questions of younger classes pupils' vocabulary actualization by phraseological turns. The ways of their effectiveness and using them at the Ukrainian lessons while studying different themes, namely "Word construction", are determined.

Для вираження якого-небудь поняття часто доводиться користуватися не тільки одним словом, а й цілою стійкою сполукою слів, що своїм значенням дорівнює тому чи іншому слову. Відомо, що одні слова у мові вживаються вільно, а другі – у своєму вжитку певним способом обмежені і зв'язані між собою. Особливо ця взаємозв'язаність виявляється у типових фразеологічних сполуках, прислів'ях, приказках.

Вагомий внесок у розробку проблем фразеології сучасної української літературної мови зробили І. К. Білодід, М. А. Жовтобрюх, Ф. А. Медведєв, А. П. Коваль, В. Д. Утченко, М. Д. Демський, Чак Є. Д., М. Удовиченко та інші, чий творчий доробок важко переоцінити.

Робота над фразеологізмами – це систематична робота, яка проводиться з метою збагачення словника дітей. Аналізуючи проведенні дослідження у 3-4 класах, слід відмітити, що мовлення учнів бідне фразеологічними зворотами. Як відомо, фразеологізми – це окраса мови і разом з тим могутній стилістичний засіб влученої, яскравої і дотепної передачі думки.

У програмі з мови для початкових класів підкреслюється, що різноманітна робота над словом полегшує усвідомлення дітьми граматичних явищ і тим самим підвищує їх розумовий і мовний розвиток, збагачує словниковий запас.

Мета статті полягає у виявленні умов підвищення ефективності засвоєння і збагачення мовно-фразеологічного запасу учнів під час систематичної і цілеспрямованої роботи над образним словом, словосполученням.

Робота над фразеологічними висловами може проводитися при вивченні різних розділів шкільного курсу з мови. Вона повинна бути органічно вплетена у структуру кожного уроку. Необхідно систематично, наполегливо працювати над текстом, виробляти в учнів навички сприймати слово з усіма його ознаками. Використання матеріалів з фразеології у початковій школі вводить дітей у світ краси мови, розвиває дитячу уяву, вдосконалює образну літературну мову.

Наводимо зразки вправ, використовуючи матеріал з усної народної творчості. У залежності від підготовки учнів учитель може варіювати (спрощувати, ускладнювати) ці завдання.

Наприклад: № 1

Тренування

Після виклику в школу батько вирішив серйозно поговорити з сином.

– Я обіцяв подарувати тобі велосипед, якщо ти складеш екзамен. Та сьогодні мені сказали, що ти провалився. Цікаво, що ти робив цілу чверть?

– Як що? – здивувався хлопчик. – Вчився їздити на велосипеді.

1. Послухайте діалог. З'ясуйте, як ви зрозуміли вислів “ти провалився”? Як це можна сказати?

2. Розіграйте діалог на аналогічну тему.

3. Знайдіть у тексті споріднені слова до слів: у школі, сином, хлопець. Додайте до них свої приклади. Визначте їх корінь, доведіть, що не помилилися.

4. Яка різниця у будові між словами *подарувати*, *дарувати*? Утворіть слова з відтінком у лексичному значенні, додавши інші префікси.

5. Знайдіть слова, щоб відповідали даним схемам:

№ 2

Батько, повернувшись додому, побачив, що діти б'ються.

– Миколко, хто розпочав бійку? – зацікавив він суворо.

– Усе розпочалося з того, що Івась дав мені здачі.

(Н. тв.)

1. У прямому чи переносному значенні вжито вислів “дати здачі”?

Поясніть, як ви його розумієте.

2. Уявіть свою розмову з батьком на аналогічну тему, використавши вислів “дати здачі”.

3. Випишіть слова, правопис яких треба пояснити.

4. Якою інтонацією потрібно вимовляти репліки батька і сина?

Продемонструйте вголос, відтворивши діалог.

5. Як ви розумієте значення цих слів: здачі, з дачі; до дому, додому.

Введіть їх у речення чи словосполучення, поясніть правопис.

6. До слів *бачити, почати, питати* знайдіть у тексті спільнокореневі слова. Яка між ними різниця. Як називається ця частина слова?

7. Знайдіть слова, що відповідатимуть даним схемам.

№ 3

Приклад списував у кого? –

Запитав учитель строго.

Та казали ж ви у класі,

І казав мій тато,

Що з відмінника Івася

Треба приклад брати.

Не роззява ж я з роззяв,

Я у нього приклад взяв. (Г. Бойко)

1. Знайдіть фразеологізми у гумористичній мініатюрі. З’ясуйте, як потрібно зрозуміти вислови “треба приклад брати”, “не роззява ж я з роззяв.”

2. Кого називають роззявою? Доберіть слова, близькі за значенням.

3. З кількома значеннями може вживатися слово *приклад*? Введіть його у складені вами словосполучення.

4. Позначте основу і корінь у словах *тато, Івася, класі*.

5. Чи будуть слова *класичний, класик* спільнокореневими до слова *клас*? З’ясуйте їх лексичне значення.

6. У словах *спитав, списував* виділіть префікси, поясніть їх правопис.
7. Спишіть, дописуючи закінчення. Позначте ту частину слова, яка містить його основне лексичне значення: *тат..., клас..., роззяв..., кагал...*

№ 4

Гава

Кіт облизується ласо:
Гава в дзюбі держить м'ясо.
Ось поклала біля себе,
А коту того і треба.
Подивилась гава вбік –
Кіт за м'ясо тай утік.
А малятам смішно стало:
Гава гаву ушіймала! (Г. Бойко)

1. Поясніть, чому для малят став смішний вислів “Гава гаву ушіймала”? Як ви його розумієте? Про яких людей так кажуть? Чи буде вислів “Гав ловити” близьким за значенням.

2. До якого вислову у тексті буде це тлумачення “Бездіяльно проводити час, нічого не робити?” Обґрунтуйте свою думку.

3. З'ясуйте значення вислову “*облизується ласо.*” Що означає слово *ласувати*? Чи буде воно спільнокореневим до слова *ласо*? (ласувати – їсти щось дуже смачне; насолоджуватися чимось смачним).

4. Знайдіть слова -“родичі” до поданих слів. Розкажіть, що їх ріднить і позначте ту частину слова. Підкресліть букви, що змінилися у корені слова:

Кіт, котик, котенятко, котичок;
Дзьобик, дзьобати, дзьобичок, дзюб.

5. До слова *маля* знайдіть споріднене слово. Позначте у них закінчення й основу. Поясніть лексичне значення споріднених слів.

6. До поданих слів накресліть графічні схеми.

М'ясо, коту, малятам, гаву.

Заховався

Стоїть хлопчик під зливою і не тікає. Аж чоловік зупинився і вражено запитує:

– Ти чого, Васильку, стоїш? До нитки промокнеш. Тікай!

– А я від мами заховався, – сказав хлопчик. – Вона мене хотіла помити.

1. Знайдіть у тексті спільнокореневе слово до слова *ниточка*? Виділіть корінь. Яка різниця між цими словами?

2. Чи є у тексті вислів синонімічний до вислову: “дуже мокрий”? Як ви його розумієте?

3. Знайдіть слова – “родичі” до слова *мити*. Допишіть свої, додавши префікси ви-, в-, пре-, від-. Чи буде змінюватися лексичне значення слова.

4. У подальших словах виділіть закінчення і основу. Намалюйте графічні схеми.

Зливою, нитки, чоловік, мами.

Отже, робота над фразеологізмами дасть певні результати тільки тоді, коли проводити її постійно на уроках мови і читання, використовуючи крилаті вислови як дидактичний матеріал до вправ. Коли учитель систематично, творчо, послідовно працюватиме над творами фразеологічного характеру, то школярі вмітуть чітко передати свої думки, а мовлення буде виразне, багате стилістично, орфографічно правильне.